

38. Çetin Altan'ın *Yedinci Köpek* ile Henrik Ibsen'in *Bir Halk Düşmanı* adlı piyeslerinin karşılaştırılması

Fatma ŞEN AKDEMİR¹

APA: Şen Akdemir, F. (2022). Çetin Altan'ın *Yedinci Köpek* ile Henrik Ibsen'in *Bir Halk Düşmanı* adlı piyeslerinin karşılaştırılması. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 609-618. DOI: 10.29000/rumelide.1193046.

Öz

Henrik Ibsen (1828-1906), ünü yalnız Norveç'le sınırlı kalmamış, tüm dünyaya yayılmış önde gelen tiyatro yazarlarından biridir. *Peer Gynt*, *Hedda Gabler*, *Yaban Ördeği*, *Nora*, *Yapı Ustası Solness*; Ibsen'in tüm dünyaya mâl olmuş piyesleri arasında yer almaktadır. Modern dramın öncülerinden addedilen Ibsen, aynı zamanda gerçekçilik akımının da dünya tiyatrosundaki önemli temsilcilerinden sayılmaktadır. Tanzimat'la beraber batılılaşmanın devletin resmî politikası haline gelmesiyle, batı tarzı bir tiyatro yaratma yolunda, batının seçkin tiyatro eserleri Türkçeye aktarılmaya başlamıştır. Bu anlayış doğrultusunda, Ibsen'in de piyeslerinin Türkçeye kazandırılmasına ve sahnelenmesine gayret edilmiştir. Bu durum doğal olarak Türk tiyatro yazarlarının Ibsen'den etkilenmeleriyle sonuçlanmıştır. Bu yazarlardan biri de Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının önemli isimlerinden Çetin Altan'dır. Çetin Altan (1927-2015) roman, şiir, deneme, polisiye gibi birçok edebî türde eser vermiş, edebiyat dünyasında adını, ilk olarak piyesleriyle duyurmuştur. Toplam on bir piyes yazan Altan'ın hemen hemen bütün oyunları sahnelenme imkânı bulmuştur. Tıpkı gazete yazılarında olduğu gibi oyunlarında da genel olarak toplumsal sorunları irdeleyen Altan, farkındalık yaratma yolunda tiyatroyu etkili bir araç olarak değerlendirmiştir. Altan'ın yine böyle bir saikle yazdığı *Yedinci Köpek* (1964) adlı oyununun, Henrik Ibsen'in *Bir Halk Düşmanı* (1882) adlı piyesinden izler taşıdığı görülmektedir. Nitekim Altan'ın ve Ibsen'in anılan oyunları karşılaştırıldığında, her iki eser arasında konu, başkişilerin özellikleri ve yaşam serüvenleri gibi açılardan önemli benzerlikler bulunduğu tanıklık edilmektedir. Bu çalışmada, anılan iki oyun arasındaki benzerlikler tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Çetin Altan, Henrik Ibsen, *Yedinci Köpek*, *Bir Halk Düşmanı*, tiyatro.

A Comparison Between Çetin Altan's *Yedinci Köpek* and Henrik Ibsen's *An Enemy of The People*

Abstract

Henrik Ibsen (1828-1906) is one of the leading playwrights whose fame was not limited to Norway, but spread throughout the world. His major plays which are performed all over the world include *Peer Gyn*, *Hedda Gabler*, *Wild Duck*, *A Doll's House*, *Builder Solness*. Considered one of the pioneers of modern drama, Ibsen is also regarded as one of the important representatives of the realism movement in the theater. With the Tanzimat period, westernization became the official policy of the state, and distinguished theater works of the west began to be translated into Turkish in the way of creating a western-style theatre. In line with this understanding, efforts were made to translate Ibsen's plays into Turkish and stage them in local theaters. In consequence of that, many Turkish

¹ Dr. Arş. Gör., Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı (Tunceli, Türkiye), ftma.senn@gmail.com, ORCID ID 0000-0002-4735-5197 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 20.09.2022-kabul tarihi: 20.10.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1193046]

playwrights were influenced by Ibsen, and Çetin Altan (1927-2015), a prominent name of the Turkish literature in the Republican period, was one of them. Çetin Altan (1927-2015) produced many literary works such as novels, poems, essays and detectives, and made his name known in the literary world with his plays. Almost all the plays of Altan, who wrote eleven plays in total, had the opportunity to be staged. Altan, who mostly dealt with social problems in his plays, just like in his newspaper articles, saw the theater as an effective tool for raising awareness. Altan's play *Yedinci Köpek* (1964), which he wrote with such a purpose, shows points of similarities with Henrik Ibsen's *An Enemy of The People* (1882). When these two plays are compared, remarkable similarities are observed in terms of plots, characteristics and adventures of the protagonists. This study seeks to demonstrate the key similarities between the two plays.

Keywords: Çetin Altan, Henrik Ibsen, *Yedinci Köpek*, *Bir Halk Düşmanı*, theatre.

Roman ve hikâye gibi yazılı tiyatro da Tanzimat sonrasında batıdan alınan edebî türler arasında yer almaktadır. Modernleşme yolunda önemli bir sanat dalı olarak değerlendirilen tiyatroya, hem Tanzimat hem Cumhuriyet döneminde -özellikle 1950'li yıllara kadar- ideolojik olarak yaklaşılmış, içeriği temel olarak bu tutum belirlemiştir. Biçim olarak ise uzun yıllar boyunca yazarlar, gerçekçi anlayış çerçevesinde oyunlar kaleme almıştır². Bu nedenle gerçekçilik akımının tiyatrodaki öncülerinden biri olarak kabul edilen ve "modern tiyatronun babası" sayılan Henrik Ibsen, gerçekçi anlayışın egemen olduğu Türk tiyatrosunda ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuş; eserleri uzun yıllar boyunca sahnelenmiştir. Bu durum yazarlarımız için kaçınılmaz bir etkilenmeyi de beraberinde getirmiştir. Ellili ve altmışlı yıllarda yoğun bir şekilde piyes yazma faaliyetinde bulunan Çetin Altan'ın *Yedinci Köpek* adlı eseri, tiyatromuzdaki Ibsen etkisine bir örnek olarak gösterilebilir. Zira anılan oyunda, Ibsen'in *Bir Halk Düşmanı* (1882) adlı eserinden izlere rastlanmaktadır.

Öncelikle Ibsen'in, tiyatromuzdaki yerini anlamaya çalışmak, diğer bir ifadeyle Ibsen'in batılılaşma yolundaki Türk tiyatrosundaki serüvenine kısaca göz atmak; Altan'daki etkilenmenin kökenlerini anlamak açısından faydalı olacaktır. Batılılaşma ideolojisinin Tanzimat'la beraber resmen benimsenmesinden sonra, batı tiyatrosunun öncü isimlerinin eserlerinin Türkçeye aktarımına önem verilmiş, bu eserler sözlü tiyatro geleneği olan Türk tiyatrosu için zamanla neredeyse bir klâsik halini almıştır. Bunların arasında yer alan isimlerden biri de Henrik Ibsen'dir. Hayatın "*tüm alanlarında yeni bir "uygarlık modeli"ni hedef olarak başlatılan yeniden yapılanma döneminde, deyim yerindeyse, "tiyatro şubesi"nin başında*" bulunan ve Darülbeyazın kurucusu olarak kabul edilen Muhsin Ertuğrul; Ibsen, Strindberg, Schiller, Shakespeare gibi yazarların oyunlarını seyirciyle buluşturmayı ve "*Darülbeyazı geleneğini böylesi bir "yüksek sanat" çizgisine oturtmayı*" uygun görmüştür (Pekman, 2001: 22). Ibsen'in piyesleri, Muhsin Ertuğrul'un gayretleriyle ilk defa Türk seyircisinin karşısına çıkmış ve yine büyük oranda onun inisiyatifiyle sahnelenmeye devam etmiştir. *Hayaletler*, Ibsen'in Türk tiyatrosunda gösterime giren ilk oyunudur ve 1918'de Muhsin Ertuğrul tarafından sahneye konmuştur (Candan, 2007:118). Cumhuriyet'in kurulmasının ardından yine Muhsin Ertuğrul, Ibsen'in *Peer Gynt* adlı oyununu 1933-1934 sezonunda Şehir Tiyatrolarında sahnelemiş ve piyes 1938'e kadar repertuarda kalmıştır (119). Carl Ebert'in yol göstericiliğinde kurulan ilk Devlet Konservatuarında ise Ibsen'in "*Hortlaklar, Bir Halk Düşmanı, Pergünt*" adlı piyesleri, çalışılması ve sahnelenmesi gereken oyunlar arasında gösterilmiştir (Halıcı, 2009: 48-50). 1949 yılında, Ibsen'in iki oyunu Devlet Tiyatrosunda izleyiciyle buluşmuş, 1956'da Max Meinecke yönetiminde *Peer Gynt* tekrar seyirciyle buluşmuştur.

² Bu konu hakkında yapılmış ayrıntılı bir çalışma için bkz.: Banu Çakmak Duman, "Tiyatroda Gerçekçilik Sorunu Bağlamında Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosunda Gerçekçi Dram Yapısı Üzerine Eleştirel Bir Bakış", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

1957'de kurulan İzmir Şehir Tiyatrolarında da *Hayaletler* tekrar gösterime girmiştir (Candan, 2007: 120). Ayrıca Çetin Altan'ın *Beybaba* adlı oyunu, İstanbul Şehir Tiyatrolarında sahnelenirken, Henrik Ibsen'in *Bir Halk Düşmanı* adlı eseri de aynı yerde seyirciyle buluşmuştur³. Tüm bu veriler ışığında, Batı tarzı Türk tiyatrosunda önemli bir yere sahip olan, muhakkak okunması/sahnelenmesi gereken isimlerden biri olarak görülen Ibsen'in, Çetin Altan'ı etkilediği söylenebilir.

Bir Halk Düşmanı ve *Yedinci Köpek* oyunlarının incelemesine geçmeden önce Ibsen'in ve Çetin Altan'ın tiyatroya yaklaşımlarından, bu türe nasıl bir misyon yüklediklerinden söz etmek gerekir. Ibsen'in öncüsü olduğu "modern gerçekçi tiyatro, toplum sorunlarını sergilemeyi, seyirciyi bu sorunlar üzerinde bilinçlendirmeyi" hedeflemiştir (Şener, 1971: 9). Altan da *Türk Tiyatrosu* dergisine yazdığı bir yazısında, oyun yazmadaki amacını "günlük hayatla sahne arasında bir paralellik kurmak, toplum dertlerini ramp ışıkları önüne sererek hicvetmek çabası" olarak ifade etmiştir (1962: 6). Altan'ın gerçekçi akıma bağlılığını ifade eden bu sözleri onu, Ibsenci çizgiye yaklaştırmaktadır. Her iki yazar da toplum yapısındaki bozuklukları sahneye taşıyarak sorunların gün yüzüne çıkmasını sağlamayı ve dolaylı bir şekilde de olsa bu sorunların çözümüne katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Dolayısıyla hem Ibsen hem Altan, tiyatroya işlevsel açıdan yaklaşmış, seyirciyle doğrudan etkileşim içinde olan bir sanat türü olması nedeniyle tiyatroyu seyirciyi bilinçlendirme yolunda önemli bir araç olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda *Bir Halk Düşmanı*'nın ve *Yedinci Köpek*'in benzer anlayışların ürünü olduğunu söylemek mümkündür.

Toplumcu gerçekçi anlayışın şekillendirdiği *Yedinci Köpek*, özellikle içerik bakımından *Bir Halk Düşmanı*'na benzemektedir. Öncelikle her iki eser arasında konu bakımından bir benzerliğin olduğu göze çarpmaktadır. Her iki oyunda da toplumun iyiliği için çalışan idealist iki doktorun benzer akıbete uğraması; insanların bilinçli kötülükleri ve haksızlıkları sonucu sürükledikleri hazin son anlatılmaktadır. Dolayısıyla her iki oyunda da dramatik aksiyon toplum ile birey arasındaki çatışmadan doğmaktadır.

Konu benzerliği dışında her iki oyun başkişisi arasında önemli örtüşmeler görülmektedir. Daha önce belirtildiği üzere, her iki başkişi de idealist birer doktordur. *Bir Halk Düşmanı*'nın başkişisi Dr. Stockmann, *Yedinci Köpek*'in başkişisi ise oyun boyunca sadece "Doktor" olarak anılan, adının ancak oyunun sonlarına doğru söylendiği İsmet Nuri Arar'dır. Hem Dr. Stockmann'ın, hem *Yedinci Köpek*'teki Doktor'un gençlikleri kendi vatanlarından uzakta geçmiş, her ikisi de ilerleyen yıllarda memleketlerine dönebilmişlerdir:

"Benim gençliğim yabancı memleketlerde geçti. Bu saatlerde bazen bir kahveye çıkardım... Şimdi oralarda caddeler ışık içindedir. Sonra pansiyonuma döner, geceler boyu oturur çalışırdım" (Altan, 2002, s. 656).

"Ama benim gibi, yıllarını kuzeyin o ücra köşesinde geçirseydin, şöyle canına can katacak bir çift söz duyacağın insan yüzüne hasret kalsaydın, işte o zaman kendini burada, sanki bir dünya kentinin kaynaşmalarının tam orta yerindeymiş gibi duyardın azizim" (Ibsen, 2011, s. 119).

Dr. Stockmann uzun süreli ayrılıktan sonra memleketine döndüğünde de doktorluk görevini sürdürmüş, bir evlilik yapmış ve üç çocuğu olmuştur. Ailesiyle birlikte oldukça mutlu ve müreffeh bir yaşama sahip olan Stockmann, şehir için bir turizm kaynağı olan kaplıcada doktorluk yapmaktadır ve hiçbir geçim endişesi bulunmamaktadır. Ara sıra "Halkın Postası" adlı gazetede makaleleri yayımlanmakta ve yoksul hastalara bakmaktadır. Evinde misafir ağırlamaktan zevk alan Stockmann son derece dışa dönük biridir;

³ Türk Tiyatrosu İstanbul Şehir Tiyatrolarının Dergisi, Ocak 1961, S., 330, s. 23.
https://ibstkutuphane.ibb.gov.tr/dijitalarsiv/dergi/turkiyatrosu/deo055pdf/DE_0055_0330.pdf.

bu özelliği onun çevresiyle iyi ilişkiler kurmasına neden olmuştur. *Yedinci Köpek*'teki Doktor ise, Dr. Stockmann'ın aksine içine kapalı ve sosyal ilişkiler kurmamayı tercih eden ve tek başına yaşayan biridir. Ancak aralarındaki bu farklılığa karşın, iki doktor arasındaki en önemli benzerliklerden biri, insanlığa faydalı buluşlar gerçekleştirmek için uğraşmaları ve sonunda bunda başarılı olmalarıdır. Dr. Stockmann görevli olduğu kaplıcanın sağlığa faydalı olduğunu bir zamanlar "Halkın Postası" adlı yerel gazetede ve broşürlerde yazmış, "*kentin can damarı, beyni*", kent için "*küçük bir altın yatağı*" (Ibsen, 2011, s. 129) olarak görülen tesisleri yerli ve yabancı turistlere tavsiye etmiş, yazılarında kaplıcadaki "*koşulların sağlık için ne kadar iyi olduğunu*" anlatmıştır (Ibsen, 2011, s. 116). Aslında kaplıcanın "*fikir babası da*" Dr. Stockmann'dır (Ibsen, 2011, s. 116). Ne var ki kentin başlıca refah kaynağı olan kaplıca faaliyete geçtikten sonra suya girenlerde "*bulaşıcı, mide bozucu*" (Ibsen, 2011, s. 130) birtakım hastalıkların görülmesi üzerine suyun zehirli olabileceğinden şüphelenen Stockmann, kimsenin haberi olmadan hem kaplıca suyu hem de plaj ve içme suyu örneklerini alarak üniversiteye göndermiş ve kapsamlı bir kimyasal inceleme talep etmiştir. Üniversite tarafından yapılan inceleme sonucunda suyun içeriğinde "*kokuşma maddeleri ve yıgınla basil*" olduğu tespit edilmiştir:

"Dr. Stockmann: Bütün bu kaplıca tesisleri, üstüne cila çekilip parlatılmış zehirli bir mezar, diyorum size, sağlığa karşı en büyük bir tehlike! Yukarıdaki değirmenlikteki bütün pislik, hani kokusu ortalıkta duyulan pislik var ya, işte o- olduğu gibi kaynak havuzunu besleyen borulara sızıyor ve aynı rezil zehirli kirin tortusu da aşağıdaki kumsala çöküyor.

(...)

Hovstad: Peki bunu bu kadar kesin nasıl bilebiliyorsunuz Doktor Bey?

Dr. Stockmann: Bu koşulları olabildiğince iyi niyetle araştırdım. Gerçi uzun süredir bu yönde bir kuşku yok değildi. Geçtiğimiz yıl suya girenlerde bir dizi dikkat çekici hastalık olayları görülmüştü ya hani, bulaşıcı, mide bozucu belirtiler...

Bn. Stockmann: Sahi ya olmuştur öyle şeyler.

Dr. Stockmann: O zaman, bunların hep yabancılardan bulaştığını sanmıştık. Ama sonra, kışın yani, başka düşüncelere vardım. Ve bu yüzden, bizim buradaki olanaklar elverdiğince su örneklerini incelemeye giriştim..." (Ibsen, 2011, s. 130-131).

Yedinci Köpek'teki Doktor da oyunda adı "lenfo sarkom virüsleri" olarak verilen bir hastalık üzerinde araştırma yapmaktadır; çalışması neticelendiğinde buluşu sayesinde yılda bir milyon insanın hayatı kurtulacaktır. Doktor deneylerini uzun süre köpekler üzerinde yapmış, önceleri olumsuz neticeler aldığı halde; araştırmasını ilerlettikçe olumlu sonuçlar almaya başlamıştır. Doktor'un amacı vücuttaki mikropları öldürecek bir buluş gerçekleştirerek insanların uzun yaşamalarını sağlamaktır:

"Oya: Toprağa oturduk... [Doktor] [b]ana bütün insanları çok daha uzun yaşatmanın mümkün olduğunu söyledi. Uzun yaşayıp da ne olacak dedim... Ölüm korkusunu yenecek kadar uzun yaşasalar, insanlık mesut olur dedi" (Altan, 2002, s. 614).

Her iki oyun başkışisi de insanlara faydalı olmak için çalışırken, kendi kişisel menfaatlerini asla düşünmezler. Onların tek isteği insanların sağlıklı olmalarına yardımcı olmaktır. Dolayısıyla başkışiler çalışkan, idealist ve iyi niyetli kimselerdir. Tek düşünceleri insanlara hizmet etmektir:

"Billing: Gerçekten de Doktor Bey, kentimizin en önemli kişisi olacaksınız!

Dr. Stockmann: (Keyifli, dolaşarak) Aman canım, alt tarafı ben kendi görevimi yapmış oluyorum. Diyelim ki bir hazine aramakla görevliydim ve şansım yardım etti, bundan ibaret. Aslında ...

Billing: Aslında kentimiz Sayın Doktor Stockmann için fener alayı düzenlemeli, öyle değil mi Hovstad?

Hovstad: Ben de destekliyorum bu fikri.

Billing: Aslaksen'le bir konuşayım.

Dr. Stockmann: Aman, sakın arkadaşlar, tantananın ne gereği var? Bu türden girişimlerin sözünü bile duymak istemiyorum. Hatta kaplıca yönetimi bu nedenle aylığıma artırmayı düşünecek olsa, onu bile reddederim. Bak şimdiden söylüyorum Katrin, reddederim.

(...)

Sağolun dostlar, sevgili dostlarım benim, sağolun! Yüreğimi sevinçle doldurdunuz. Ah, insanın öz vatani için, yurttaşları için bir şeyler yaptığını bilmesi ne güzel bir duygu değil mi?" (Ibsen, 2011, s. 133).

Yedinci Köpek'teki Doktor'un ise idealist tutumu şu sözlerinde açık edilir:

"İbo: ... O aradığımı bulsaydın ne olacaktı?

Doktor: Yılda bir milyon insanın hayatı kurtulacaktı...

İbo: Başka?

Doktor: Başka? Tıp dünyası müthiş sevinecekti...

İbo: Senin heykellerini filan dikeceklerdi herhalde.

Doktor: (Gülümser.) Orası önemli değil..." (Altan, 2002, s. 654-655).

Ne var ki her iki başkışı de hiçbir karşılık beklememelerine karşın, sonunda hüsrana uğrarlar. Dr. Stockmann'ın buluşu, kaplıcanın iki yıl boyunca kapalı kalmasını, deri işletmelerinden sızan zehirli atıkların, kaplıca sularına karışmasını önlemek için boruların tüm düzeninin değişmesini gerektirdiği için ağır bir ekonomik masrafa neden olacaktır. Bu malî yükümlülüğün kurtulmak isteyen iktidar sahipleri ve sermaye grupları, hatta bütün toplum çözümü Dr. Stockmann'ı "halk düşmanı" ilan etmekte bulur:

"Bir Adam (Kalabalıktan): Halkın tam bir düşmanı böyle konuşabilir ancak!

Billing: İşte halkın sesi, Allahıma dinime!

Herkes: (Bağırarak) Evet evet, evet, Halk düşmanı bu! Ülkesinden nefret ediyor! Tüm halktan nefret ediyor!

Aslaksen: Bir hemşeri ve bir insan olarak burada işitmek durumunda kaldığım şeylere karşı büyük bir öfke duyuyorum! Doktor Stockmann öyle bir görüntüyle koydu ki kendini ortaya, rüyamda görsem inanmazdım. Ne yazık ki ben de, burada saygıdeğer hemşerilerimin dile getirdikleri görüşe katılmaktan kendimi alıkoymuyorum. Ve bu görüşün, burada bir toplantı kararı ile ifade bulmasını teklif ediyorum, şöyle ki: "Toplantımız, kaplıca doktoru Tomas Stockmann'ı bir halk düşmanı olarak gördüğünü açıklar!" (Ibsen, 2011, s. 204-205).

Sonuçta Dr. Stockmann, bütün toplum tarafından kendi halkına ihanet etmekle suçlanır, ülkesinden ve halkından nefret etmekle itham edilir (Ibsen, 2011, s. 204). Sorunları hasıraltı etmekle gerçeklerin acıtıcı yönüyle yüzleşmekten ve sorumluluk almaktan kaçınan bütün bir toplum, Stockmann'ı yıldırma için her türlü yola başvurur. Onun "*devlet gücünün başka ellere geçmesini amaçla*"dığı dahi iddia edilir (Ibsen, 2011, s. 190). Stockmann'ın önce kaplıcadaki mesleğine son verilir, ardından direğe bağlanarak üstü başı parçalanır, evi taşlanır ve ev sahibi tarafından evinden çıkarılır. Hatta akli dengesinin yerinde olmadığına kanaat getirilir:

"Başka Bir Bay: (Billing 'e) Baksanıza, siz onun evine pek bir girip çıkıyordunuz, Doktor fazla mı içki alıyor acaba, gördünüz mü siz?

Billing: Allahıma dinime, ne desem bilmem ki. Bir gelen oldu mu sıcak rom eksik olmaz hiç!

Üçüncü Bir Bay: Yoo, bana kalırsa arada bir düpedüz fittiriyor.

Birinci: İrsi mi acaba, ailede var mı?

Billing: Olabilir elbette” (Ibsen, 2011, s. 205-206).

Yedinci Köpek'te ise Doktor'un çalışması sona erdiğinde, tüm dünyada büyük yankı uyandırır. Dünya üniversiteleri tarafından çağın “*en büyük tıbbi buluşu*” olarak adlandırılır, tüm gazetelerde Doktor'un yaptığı buluş birinci sayfadan verilir (Altan, 2002, s. 664). Ancak Doktor çalışmasının bu şekilde neticelendiğini göremeden idam edilir. Zira bütün hayatını bilimsel çalışmalara, deneylere adayan Doktor'un toplumdan uzak yaşayışı, münzevî hayatı, yalnızlığı tercih edişi toplumda öfke ve nefret duygularının uyanmasına neden olur. İnsanlar hiç tanımadıkları, hakkında en ufak bir bilgiye sahip olmadıkları Doktor'a her türlü yakıştırmayı yaparlar. Tıpkı Doktor Stockmann'ın “halk düşmanı” olarak görülmesi gibi Doktor da “*toplum için muzır bir mahluk*” (Altan, 2002, s. 609) olarak yaftalanır. Ayrıca yine Stockmann gibi “akıl hastası” (Altan, 2002, s. 626), hasta ruhlu, anormal biri olduğu söylenir. Kısacası toplum kendisinden farklı olanı yok etmek için harekete geçer. Doktor'a her türlü iftirayı atarak onu hazin bir sona sürüklerler:

“Müjgan: Diploması olmadığı halde birini ameliyat edip öldürmüş, onun için kaçmış buraya... Eroin yaptığını söyleyenler de var. Siz köpekleri çaldığını anlatıyorsunuz?”

Osman: ... Casus olmasından dahi şüpheleniliyor. Belki de bir ruh hastası...

Zerrin: Sözün kısası, ne olduğu belli olmayan tehlikeli bir adam.

(...)

Müjgan: (Hep alaylı ve tahrik edici bir hava.) Geceleri mezarlıkta da dolaşiyor... (...)

Doktor'dan da yararlı bir adam çıkar mı yani?

Hilmi Ef.: Üstelik diploması da yok diyorsunuz...

Osman: (Birden ciddileşerek.) Manyağın biri...” (Altan, 2002, s. 608-609).

Doktor'a karşı hızla büyüyen kin ve nefret, herkesin aniden ortadan kaybolan bir kadını Doktor'un öldürdüğünü iddia etmesine neden olur. Sonuçta Doktor tutuklanır ve idama mahkûm edilir.

Tam da bu noktada vurgulanması gereken husus ve iki oyun arasında görülen bir diğer paralellik, her iki figürün de gerçeklerle yüzleştikten sonra yenileceklerini bildikleri halde mücadelelerinden vazgeçmemeleri, inandıkları yoldan geri dönmemeleridir. Dr. Stockmann çok sert tepkiyle karşılaştığı halde, insanların sağlığını düşünerek doğruları söylemekten, bir bilim adamı sorumluluğuyla davranmaktan vazgeçmez. *Yedinci Köpek*'teki Doktor da iftiralara, haksız suçlamalara maruz kaldığı halde çalışmasını yürütmeye devam eder. Ona her türlü kötülüğü yapan çevresinden dolayı insanlığa faydalı olmaya çalışmaktan vazgeçmez. Dolayısıyla bu kişilerin, yenileceklerini bildikleri halde sahip oldukları moral değerlerden taviz vermemeleri, sonuna kadar bu değerleri korumaları, sağlam iradeli ve cesaretli oluşları, onları seyircinin gözünde saygın bir konuma yerleştirir; zira her iki başkışı de “*beceriksizli[klerine] rağmen insan kalmayı, onur[larını] korumayı başarmış*”tır (Şener, 2016, s. 118). Bununla ilgili Sevda Şener'in saptaması şu yöndedir:

“Ortalamadan üstün, soylu ve erdemli olmayan demokratik dünyanın insanı, duyarlığı, bilinci, moral bir boyuta sahip olması ile değer kazanmıştır. Çabası bu değeri korumak içindir. Onu ve değerlerini hiçlemeye çalışan karmaşık gerçekleri iyi tanıyamaması, bu durumla baş edememiş olsa da, durumuna razı olmaması onun insanca niteliklerinin kanıtıdır. Yenilgisi acı verir, hatta gülünç bile görünebilir, fakat aşağılanmayı hak etmez” (Şener, 2016, s. 119).

Aslında her iki başkışının bu ortak tavrı, oyunların gerçekçi biçimde yazılmış olmalarından ileri gelir. Nitekim yine Sevda Şener'in gerçekçi anlayış doğrultusunda kaleme alınan oyunlarla ilgili sözleri şu şekildedir:

“Gerçekçi yazarlar insanın gücünü değil güçsüzlüğünü sorgulamışlardır. Klasik tragedyalardaki, kendinden üstün güçlere, tanrılara, düzenin değer yargılarına karşı gelen kahramanın yerini çevresine ve çevre koşullarına bakılmaksızın kendini ve kendi değerlerini korumaya çalışan, bunun için direnen, mücadele eden insan almıştır. Klasik tragedyada kahramanın, kendi döneminde de onaylanmış bir yüksek değeri korumak ve savunmak için savaşıma girmesine ve bu değeri ölümü pahasına zafere ulaştırmasına karşın, gerçekçi dram kahramanı hem kendinin, hem savunduğu değerini yenilgisini kabul etmek zorunda kalır. İnsanın üstün yeteneklerine dair olan inanç yitirilmiştir. Soylu kahramanların yerini beceriksiz kurbanlar almıştır. Bu insan gerçekleri göremez, durumunu değiştiremez, kendi zaaflarına söz geçiremez. Kendini küçük, zayıf, terk edilmiş, bazen de suçlu hisseder. Fakat yenilgisini onurlu bir biçimde taşımasını da bilir. Yenilmiş fakat aşağılanmamıştır. Kişiliği ile eylemi ile üzerinde düşünülme hakkı etmiş, hoşgörümüzü, sevgimizi, merhametimizi kazanmıştır (Şener, 2016, s. 115).

Öte yandan Ibsen'in ve Altan'ın oyun başkışileri için farklı son yazmaları düşündürücüdür. *Yedinci Köpek*'te başkışı ölüme sürüklenir. *Bir Halk Düşmanı*'nda ise başkışı ölmese de hayatını idame ettirebilmesi, ailesini geçindirebilmesi imkânsız hale gelir. Bir nevi ölmeden, ölüme terk edilir. Belki de iki yazarın oyun kişileri için farklı son tercih etmeleri, seyircinin dikkatini çekmek istedikleri noktayla ilgilidir. Altan, ölümlü bir son yazarak başkışinin dramı üzerinde yoğunlaşmak, Ibsen ise oyunun düşündürücü yönünü güçlü tutmak istemiştir. Bu bağlamda Ibsen'in “*klasik kurgulamayı, oyunun sonunda vurucu bir etki uyandırma tuzağına düşmeden*” (Şener, 2016, s. 54) kullandığı söylenebilir. Böylece Ibsen seyircinin, oyunun “*asal dramatik anlamına*” (2016, s. 55) ulaşmasında kurguyu ustalıklı yönetmiştir. Altan'da ise seyirci, Doktor'un ölümünün nedenleri üzerine kafa yormaktan ziyade, bu hazin sonun duygusal tesirinde kalmıştır. Diğer taraftan Ibsen'in ölüm gibi vurucu bir olguya yer vermeyişi “*dramatik olanı yansıtmaya hünerinde nasıl ustalaştığını*” göstermektedir (2016, s. 55). Doktor'un ölümünün engellenebilir olduğu halde engellenmemesi ise seyircinin öfke duygusuna kapılmasına, dolayısıyla oyunun duygusal tonunun ağırlık kazanmasına neden olmuştur. İyilerin kaybettiği, kötülerin zafere ulaştığı bu dünyada adaletin imkânsız olduğu anlaşılmış; bu kavrayışla beraber öfke duygusu iyice bilenmiştir.

Her iki oyunda başkışilerin yenilgileri üzerinden toplumdaki ahlâkî çöküntünün boyutu gözler önüne serilmiş; toplumsal normların/kodların yozlaşmışlığı, çürüklüğü eleştirel bir bakış açısıyla sunulmuştur. Ayrıca idealleri nedeniyle sonuna kadar savaşan başkışiler nedeniyle insana olan inanç devam etse de, toplumsal yaşamın bir bataklık haline aldığı ve asla düzelmeyeceği vurgulanmıştır. *Bir Halk Düşmanı*'nda düzeltilmesi mümkün olan olumsuz bir durum düzeltilememiş, insanların sağlığının zarar görmeye devam edeceği anlaşılmıştır (Şener, 2016: 116). *Yedinci Köpek*'te de Doktor'un ne ölümü ne buluşu hiçbir şeyi değiştirmemiş; mahalleye yeni gelen bir öğretmenin yeni hedef olarak seçilmesiyle oyun sona ermiştir. Bu da her iki yazarın mevcut düzenin değişmeyeceğine dair taşıdıkları inancın, toplumla ilgili karamsar ve umutsuz bir bakış açısına sahip olduklarının en önemli işaretidir. Ayrıca her iki yazarın birleştiği bir diğer nokta; bozukluğun, çürümüşlüğün tek bir kişinin çabasıyla/inisiyatifıyla düzeltilemeyeceği hususudur. Tüm bunlardan hareketle *Bir Halk Düşmanı* ve *Yedinci Köpek*'in birer toplumsal taşlama olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Öte yandan *Bir Halk Düşmanı* ile *Yedinci Köpek*, toplumsal yapıdaki bozuklukları serimleyen birer toplum yergisi olsalar da; her iki oyunun merkezinde aydın-halk çatışması olması, bizi başka bir ortak sorunsala götürür: aydının halka yabancı olması meselesi. Hem Altan'ın hem Ibsen'in oyununda, aydının toplumsal serüvenine, toplumla ilişkisine tanıklık edilir. Söz konusu figürler, şahıs kadrosundaki “ideal” kişiler olarak öne çıkmaktadır. Ne var ki aydın tipini temsil eden başkışilerin akıbetinde, “*korkunç bir çark gibi üstün nitelikte olanı ufaltan, ufaltmazsa da kemirip bitirmek isteyen*” (Şener, 1971: s. 138) toplum kadar; bu kişilerin içinde yaşadıkları toplumun gerçeklerini, dinamiklerini kavrayamamış, kendi halklarını tanıyamamış olmaları da etkilidir. Bu bağlamda,

başkişiler üzerinden aydının topluma yabancı olması, toplumun iç yüzünü tanımamaları sorunsallaştırılmıştır. Zira başkişiler, kendi ülküleri ile gerçekler arasındaki dengeyi sağlıklı bir şekilde kuramamıştır. Bu durumu en iyi *Bir Halk Düşmanı*'nda Doktor Stockmann'ın eşiyle arasındaki şu diyalog göstermektedir:

“Dr. Stockmann: Sen aklını mı kaçırdın Katrin? Karısı ve çocukları var diye bir adam gerçekleri açıklayamasın mı yani? Yurttaşlık görevini yapmasın mı? Kendi memleketine hizmet etme hakkı yok mudur böyle bir adamın?

Bn. Stockmann: Öyle ama Tomas, belli sınırlar var, ne yapalım!

(...)

Dr. Stockmann: Saçmalama Katrin, sen eve git, aileyle ilgilen ve toplum için çabalamaktan beni alıkoyma. Ben bu kadar güvenli, bu kadar mutluysen sen nasıl böyle korkulu olabiliyorsun, anlamıyorum. (Ellerini ovuşturarak gezinir) Gerçek ve halk, bu kavgayı kazanacaktır, için rahat olsun! Ahh, tüm ilerici yurttaşların kenetlenerek muzaffer bir ordu haline gelişini görüyorum!” (Ibsen, 2011, s. 179-180).

Bayan Stockmann, eşinin araştırmasının hangi sonuçlara yol açabileceğini öngördüğü için endişeye kapılmış, hatta eşini birçok defa uyarma gereği hissetmiştir. Ancak Dr. Stockmann, haklı olduğu için toplumun tüm kesimlerinden destek bulacağına inanmış ve bu düşüncesinin verdiği cesaretle kendinden emin bir şekilde gerekli adımları bir bir atmaya başlamıştır. Fakat çok geçmeden bu yolda yalnız başına olduğunu anlamış, sonuçta yapayalnız kalmıştır. O, yaptığı buluşun bilimsel niteliğinden dolayı hemen kabul edileceğini düşünmüş, öte yandan bu araştırmanın özellikle ne gibi ekonomik sonuçlar doğuracağını, en önemlisi bunun toplum ve sermaye grupları tarafından nasıl bir hoşnutsuzlukla karşılanacağını öngörememiştir. Benzer şekilde *Yedinci Köpek*'te de Doktor, yalnızlığı tercih edişinin, toplumdan uzak yaşayışının bedelini ağır biçimde ödemiş, ölüme sürüklenmiştir.

Bir Halk Düşmanı ve *Yedinci Köpek* arasında yapısal anlamda da benzerlikler bulunmaktadır. Her iki oyunda da figürlerin fazla derinleştirilmeden, yüzeysel bir şekilde çizilmiş oldukları söylenebilir. Bir başka söyleyişle, oyun kişilerine karakter derinliği kazandırıldığını söylemek güçtür; bu kişilerin neredeyse tipe yakın olduklarını söylemek mümkündür. Çetin Altan'ın oyun kişileriyle ilgili olarak Deniz Taşkan'ın sözleri şu şekildedir:

“Çetin Altan'ın oyunlarında kişiler genellikle toplumsal tiplerdir. Bu tipler toplumsal yönleriyle birlikte iç gerçekleriyle de yer yer yansıtılır. Kişilerin içyapıları ayrıntılı özellikleriyle derinleştirilmiştir. (...) Fakat oyun kişisini aksiyon içinde geliştirerek karaktere götürecek bir derinlik yoktur. Çevrenin kişide yarattığı eziklik ve bunalımlar, oyun boyunca geliştirilerek karakter uzantısı olan tipler yaratılmıştır. (...) [Çetin Altan] [o]yunlarında toplumun çeşitli kesimlerini, tabakalarını, gruplarını gösterirken simgeler kullanır. Bireylere değil, çeşitli gruplara, sınıflara yönelir. Bunun için de tipler ve simgelerle genelleme yapar. Oyunlarında genellikle toplumdan bir kesit alarak, sorunları bu kesitte sergiler” (Taşkan, 1977: s. 133).

Taşkan, her ne kadar bu sözleri Altan'ın oyunlarının geneli için söylemişse de, *Yedinci Köpek*'in figüratif kadrosu düşünüldüğünde yukarıdaki sözlerin anılan oyun için de geçerli olduğu gözlenir. Öncelikle figüratif kadro, bir mahallede yaşayan kişilerden oluşur; dolayısıyla bu kişiler üzerinden toplumsal bir portre sunulmaya çalışılır. Mahallenin bakkalı, dolayısıyla esnaf kesimi temsil eden Hüseyin Efendi yağ karaborsası yapan bir fırsat düşkünü, bürokrasinin temsilcisi emekli mal müdürü Hilmi Efendi yolsuzluk yapan bir ihtikâr, günübirlik ilişkilerle doyum sağlamaya çalışan, bedensel hazlar peşinde koşan dul Zerrin Hanım batı özentisi, Müjgan eşcinsel, Atilla ve Osman ise amaçsız gençlerdir. Altan bu kişilerin temsil ettiği çeşitli gruplar/kesimler üzerinden yozlaşmanın hemen her toplumsal kesime yayıldığını gözler önüne serer.

Tıpkı *Yedinci Köpek*'te olduğu gibi *Bir Halk Düşmanı*'nda da toplumsal bir panorama çizilmeye çalışılmıştır. Ibsen bunu yaparken her sınıftan, toplumun her kesiminden birilerini kişiler dünyasına dahil etmiştir. Doktor Stockmann'ın en fazla çatıştığı kişi -aynı zamanda ağabeyi- olan ve oyun boyunca Başkan olarak anılan Peter Stockmann oyunun hemen başında, "kent başkanı, polis müdürü, kaplıca yönetim kurulu başkanı" olarak tanıtılmıştır (Ibsen, 2011, s. 112). Başkan oyunda çıkarılığın, fırsatçılığın ve ahlâkî erozyonun en ön plândaki yüzüdür; aynı zamanda sahip olduğu konumlardan dolayı bürokrasinin içinde bulunduğu çöküşü temsil eder. Başkan gibi hiçbir değer yargısı bulunmayan, hayattaki duruşunu paranın ve menfaatin belirlediği Aslaksen küçük burjuvanın temsilcisidir. Aslaksen'in "Mülk Sahipleri Derneği"nin başkanı olması (Ibsen, 2011, s. 142), zenginleşen ve toplumda belli bir konum edinen orta sınıfı en iyi gösteren tanımlamadır. "Halkın Postası" adlı yerel gazetenin yazı işleri müdürü Hovstad ve aynı gazetenin çalışanı Billing ise iktidar sahiplerinin yanında yer alan egemenin güdümündeki basının temsilcileridir. Doktor Stockmann'ın kızı Petra ülkücü öğretmen tipini temsil etmektedir. Kısacası, belli bir toplumsal grubu/sınıfı temsil eden oyun kişilerinin tek boyutlu oldukları söylenebilir. Hem Altan hem Ibsen oyunun mesajını net bir şekilde ortaya koyabilmek için kişileri bu şekilde tip olmaya yakın şekilde inşa etmişlerdir. Olumlu değerleri temsil eden başkışiler ve onun yakın çevresi ile yozlaşmanın yüzü olan karşıt güçler, toplumdaki değer karmaşasını gözler önüne sermektedirler.

Bir Halk Düşmanı ve *Yedinci Köpek* arasında yapısal anlamdaki diğer benzerliklerden bahsetmek gerekirse, her iki oyun batı tiyatrosunun klasik kurgulama yöntemine göre kurgulanmıştır. Sözelimi, olay örgüsü serim-düğüm-çözüm aşamalarından oluşmaktadır. Ayrıca gerçekçi tiyatronun bir gerekliliği olarak olaylar arasında sağlam bir neden-sonuç ilişkisi kurulmuş; olaylar mantık zemini üzerinde gelişmiştir. Ayrıca her ikisinde de perdeler birbirlerine bir bütünlük oluşturacak şekilde bağlanmıştır. Bu bağlamda iki oyunun da sağlam tekniğe sahip olduğu söylenebilir.

Sonuç

Batılılaşma ideolojisiyle beraber tamamıyla batıyı model alan Türk tiyatrosu için Ibsen, ayrıcalıklı bir yere sahip olmuş; eserleri en nitelikli eserler arasında gösterilmiştir. Cumhuriyet kurulduktan sonra da uzun yıllar boyunca onun oyunları çevrilmeye ve sahnelenmeye devam etmiş, hatta tiyatroyla ilgili eğitim kurumlarında ders olarak okutulmuştur. Türk tiyatrosunda bu denli ayrıcalıklı bir yer edinen Ibsen, doğal olarak tiyatro yazarlarımızı da etkilemiştir. Bu etkinin hissedildiği isimlerden biri de Çetin Altan'dır. Ibsen'in toplum sorunlarını gerçekçi bir şekilde piyeslerinde dile getirmesinin bu etkilenmede pay sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Zira Altan da, toplumcu gerçekçi anlayışı benimsemiş ve toplumsal meseleleri sahneye taşımaya özen göstermiş bir yazardır.

Bu çalışmada, Çetin Altan'ın *Yedinci Köpek* adlı oyununun, Ibsen'in *Bir Halk Düşmanı* isimli piyesinden izler taşıdığı, her iki metinden örneklerle ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Her iki oyunun ortak konular etrafında örülmesi, özellikle başkışilerin yaşadıklarının birbiriyle örtüşmesi bu iddiayı ortaya koymaya zemin hazırlamıştır. Her iki eserin de aradaki yaklaşık yüzyıllık zaman farkına karşın esas olarak aydınlık halk arasındaki ilişkiye odaklanması, işlenen konunun güncelliğini hiçbir zaman yitirmediğini, insanlık için evrensel bir sorunsal olduğunu imlemektedir. Diğer bir ifadeyle, farklı yüzyıllarda farklı ülkelerde yaşamış iki yazar tarafından kaleme alınmış tiyatro eserlerinin arasında kurulan bağdaşım, bazı sorunların mekânla ve zamanla sınırlandırılmayacak evrensel bir boyuta sahip olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

- Altan, Çetin (1964). 1964. "Yedinci Köpek", *Türk Tiyatrosu İstanbul Şehir Tiyatrolarının Dergisi*, Sayı: 354, 10.
- Altan, Çetin (2002). *Bütün Tiyatro Eserleri*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Candan, Ayşın (2007). "Ibsen in Turkey." *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 23: 117-124. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/118235>
- Çakmak Duman, Banu (2017). "Tiyatroda Gerçekçilik Sorunu Bağlamında Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosunda Gerçekçi Dram Yapısı Üzerine Eleştirel Bir Bakış", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Halıcı, Şaduman (2009). *Ankara Devlet Konservatuvarı'nın Kuruluşu: Prof. Carl Ebert'in Raporları*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Ibsen, Henrik (2011). *Toplu Oyunları 1 (Çev. Yılmaz Onay)*, İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- Pekman Yavuz (2001). "Çağdaş Türk Tiyatrosunda Geleneksellik", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şener, Sevda (1971). *Çağdaş Türk Tiyatrosunda Ahlâk, Ekonomi, Kültür Sorunları (1923-1970)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Şener, Sevda (2016). *Yaşamın Kırılma Noktasında Dram Sanatı*, Ankara: Dost Yayınları.
- Taşkan, Deniz (1977). *Çetin Altan ve Tiyatrosu*, Lisans Bitirme Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.